24/08/2020

Историята и стенописите на манастира „Христос Спасител“ (Хора), Истанбул

Манастирът „Христос Спасител“ в Хора е разположен в северозападната част на Константинопол, в близост до Адрианополската порта (Edirne Kapı) и на юг от така наречения Дворец на Константин Порфирогенет (Tekfur Sarayı).

Добре запазените мозайки и стенописи са важни образци на монументалното изкуство от късновизантийския период. След като е използван и като джамия (известна още като дамия Карие или Али паша Кенизе джамия) православният храм е превърнат в музей през 1945 г., а към днешна дата е включена в списъка на историческите райони на Истанбул в световното културно наследство на ЮНЕСКО.

Характерът на самата местност обяснява името хора, което означава земя. Първоначално мястото е извън градските стени, построени от император Константин, но и през османския период е малко обитавано. Думата хора също би могла да се преведе и като жилище и може да се тълкува в по-тайнствен смисъл. Украсата на храма определя Христос като „земя на живите“, а Св. Богородица като „вместилище на невместимото“, като и двете

наименования включват думата хора.

Ранната история на Хора отчасти е неясна поради множеството противоречия в източниците. Според предание манастирът е място, където са били положени мощите на св. Василий в началото на IV в. Друго предание пък преписва основаването на св. Теодор, предполагаемият чечо на императрица Теодора, съпруга на Юистиниан I. Учените обаче са склонни да считат за основател генерал Крисп, зет на Фокас, за когото се твърди, че е основал манастира през 7 в., когато Ираклий го принуждава да се пенсионира. Най-ранните археологически доказателства са сводестите поструктури под наоса, които са датирани още през VI в.

Хора е бил център на съпротивата срещу иконоборството през 8 и 9 в., като преподобния Михаил Синкелос служи като игумен в манастира.

Първата фаза на строежа на сегашната структура датира от 11 в., когато Мария Дукина, майка на императрица Ирина, която пък е съпруга на Алексий I, възстанонява манастира ощоло 1077-1081 г. Хора отново е възстановена и през 12 в. (може би след като е бил повреден от земетресение) от Исаак Комнин (изобразен на мозайките на Дейсиса във вътрешния притвор). Исаак Комнин, по-малък брат на император Йоан II (1118-1143 г.), е имал гробница, построена в Хора, въпреки че по-късно е погребан в манастира в Перраш. Патриарх Козма е погребан в хора през 1081 г. Манастирът обаче е повреден или изпада в разрушение през време на латинската окупация на Константинопол (1204 – 1261 г.). Ученият Максимос Пладус, както и патриарх Атанасий коментират лошото му състояние, след като Константинопол бил възстановен. Монахинята Мелания (в света Мария, дъщеря на император

Михаил VIII, изобразен на Дейсиса в притвора на храма), прави дарения на манастираи финансира част от възстановяването на обителта.
Теодор Метохит възстановява Хора по-мащабно, като възстановителните работи започват около 1315 г. Самият Теодор Метохит първо е пазител на хазната, когато започва проекта и впоследствие е повишен в Велик Логотет (външен министър) – 1316-1321 г. Той е и един от най-големите учени на своята епоха и първият основател на манастир от късновизантийската епоха, който не е император. Неговият потрет е разположен на входа на наоса, където е изобразен, носещ църквата към Христос. Храмът е бил богато украсен с мозайки и стенописи от Метохит. Манастирът бил обдарен и с имоти, както и с болница и обществена кухня. Метохит дарил и голяма колекция от книги, което направило библиотеката на Хора в една от най-богатите в Константинопол от късновизантийската епоха. След като пада от власт през 1328 г. Теодор Метохит е изгонен от града за две години.

Хора е един от първите манастири, разграбени от османците, които завладяват Константинопол през 1453 г.

Иконата на Св. Богородица, която се съхранявала в Хора през 1453 г. е била нарязана на парчета от османските войници, които влизали в града през Адрианополската порта. Църквата в Хора е превърната в джамия по време на управлението на Баязид II от великия везир Атик Али паша през 1511 г., когато е била известна и като Кариe (арабският превод на Хора). По това време е добавен и михраб, а камбанарията е премахната и заменена с минаре.

Мозайките и стенописите били частично покрити с мазилка около 17 – 18 в. Мустафа Ага бил отговорен за построяването на чешма през 1668 г. Главният евнух Бешир Ага създава имарет и училище през 18 в., в допълнение към възстановяването на сградата, може би, след като е била повредена от земетресение през 1766 г. Възстановена е през 19 в., след като отново е била повредена от пожар и земетресение.
В края на 19 в. манастирът Хора става популярен сред западните туристи, през което време става изнестен и като „Мозаечната джамия“. През 1645 г. хора е превърната в музей и е поставена под юрисдикцията на храма-музей Св. София. От 1947 г. Американският институт за Византийска култура, а впоследствие и Dumbarton Oaks Field Committee предприемат действия по опазването на Хора, като почистват мозайките и стенописите и възстановяват сградата.

Изкуство и архитектура на Хора

Структурата на Хора е кръстокуполна с обширно декориран вътрешен притвор, външен притвор и параклис. В плана му липсва сплотеност, което се дължи отчасти на византийските реставрации и османски промени. Най-ранните археологически доказателства за обекта са сводестите подструктури под наоса, които са датирани за VI в. и има данни за тяхното поправяне около IX в. Първата фаза от построяването на сегашната структура вероятно се е състояла от кръстокуполна сграда с малък купол, опиращ се на четири колони. Северната, западната и южната стена на сегашния наос датират от 11 в. Когато Хора е възстановен през 12 в. храмът е бил под хормата на гръци кръст. Колоните са заменение от стълбове, поддържащи арки и много по-голям купол, като и апсидата също била уголемена. Тези промени увеличават стабилността на храма, както и подпомагат разширяването и постигането на по-голям интериор. Започвайки около 1315 г. Теодор Метохит възстановява Хора. Той реконструира основия й купол и страничните стаи на апсидата, като същевременно заменя нартекса и добавя параклис. Интериорът на Хора е благоукрасен с мрамобрна облицовка, мозайки и стенописи.

Външният притвор първоначално е бил открит, но проходите му са затворени и превърнати в аркосолия (множествена аркозолия, е дъгообразна вдлъбнатина, използвана като място на забиване. Думата е от латински arcus, „арка“ и solium, „трон“ или постклacически „саркофаг“), през XIV и XV в. Във вътрешния притвор също има аркосолий в северната си страна. Параклисът представлява продълговата апсидална зала с две по-малки зали и купол, покриващ западната част. Има четири аркосолий, в които имало гробници, по две от всяка северна и южна стена, една допълнителна гробница била добавена под купола в центъра на апсидата на параклиса. Под параклиса, датиран от същия период се намира място за съхраняване на дъждовна вода. между параклиса и наоса има и тесен проход, който ги свързва, обграден и от две продълговати помещения.

Основната апсида е датирана от XII в., двете апсидни стаи, които я обграждат са построени през 14 в. Северната стая пък е покрита с купол, достъпът от наоса до южната стая, която е покрита с оребрен свод, блокиран през XIV в. На северната страна от наоса има двуетажно приложение, като долният му етаж свързва притвора със северния параклис. Горната част, до която се стига по скълбище, може да е склужила скевофилакион или библиотека.
Оцелелите сцени от мозайките и стенописите, финансирани от Теодор

Метохит, включват цикли от живота на Христос и Св. Богородица, старозаветни предобрази на Христос и старозаветни пророчества за Св. Богородица и Страшния съд. Мраморните облицовки на наоса са от 14 в. и са почти напълно запазени, макар и малко от мозайките на наоса да са оцелели. Украсата на сводовете и горните стени вепроятно е включвал цикъла от дванадесетте господски празника. Това, което оцелява до наши дни са образите на Христос и Богородица от всяка страна на апсидата. Бюст-образ на Христос над вратата, водеща от външния към вътрешния притвор, с изображение на Св. Богородица, обърната към образа над входа.

Дейсисът е във вътрешния притвор, като на него са добавени и Исаак Комнин и монахиня Мелания, които коленичат. Два купола във вътрешния притвор да с изображения на Христос и Майката Божия, заобиколени от старозаветни пророци и праведници. Нартексите са богато украсени с мозайки от живота на Св. Богородица и Христос, като части от вътрешния притвор изобразяват историята на живота на Св. Богородица, има изображения и на Христос, изобразяващи служението и чудесата Му. Основната тематика на стенописите в параклиса към храма пък е спасението на човешките души тъй като е бил предназначен за погребения. По стените има изображения на светци в изправен ръст, а на западния купол има изображение на Св. Богородица. Източната част е посветена на Страшния съд, като основното изображение там е Слизане в ада.

Снимки: churchofchora.com; en.wikipedia.org

dobrotoliubie.com